

Ds. J. Riemersma, Sliedrecht

Maria bezoekt Elisabeth (Lucas 1:39-41)

In 1640 schilderde Rembrandt een van zijn teerste en intiemste bijbeltaferelen. Het was een emotioneel beladen jaar voor hem: op 14 juli overleed zijn oude moeder en op 29 juli beviel Saskia van een dochter. Zou het toevallig zijn dat wij de gelaatstrekken van deze beide vrouwen herkennen in de twee hoofdfiguren van het schilderij?

De bejaarde Elisabeth, die in verwachting is van Johannes de Doper, ont-

vangt halverwege de trap van Zacharias' imposante huis haar nicht Maria, die eveneens zwanger is. Door het subtiele licht dat op de beide vrouwen valt, concentreert onze aandacht zich helemaal op hun omhelzing.

De figuren om hen heen (de oude Zacharias die op een jongen leunt en een negroïde dienstmeisje) geven extra cachet aan de beide

vrouwen in het midden. Ook hun (door de leeftijd bepaalde) *houding* heeft betekenis.

Doordat Elisabeth gebogen en Maria rechtop staat, lijkt de jonge Maria groter. Dit refereert aan hun plaats in de heilsgeschiedenis. Elisabeth zal immers de vóórloper van de Verlosser ter wereld brengen, maar Maria de Verlosser Zélf. Op Maria valt dan ook het meeste licht. Dit wordt nog onderstreept door het gebaar van het dienstmeisje. Gracieuus helpt zij Maria uit haar groene mantel, waardoor deze als een soort baldakijn boven en achter Maria zweeft: een symbool van de goddelijke genade die op Maria neerdaalt. Omdat Jozef in de heilsgeschiedenis minder belangrijk is staat hij, half zichtbaar, achteraan bij de ezel; tevens een verwijzing naar de vlucht naar Egypte.

En zo is er nog meer symboliek in dit schilderij: de pauwenfamilie op de voorgrond links en de druivenranken die langs het portaal omhooggroeien. Pauwen zijn echt koninklijke dieren: het gaat hier dus om de nieuwe Koning van Israël! Een koning die komt om te redden, want de wijnranken maken duidelijk, dat Christus door Zijn lijden verzoening tussen God en mens zal brengen. En wordt dat niet door de wijn bij het Heilig Avondmaal gesymboliseerd? Zo wil dit mooie schilderij ons innerlijk voorbereiden op het feest van Kerst: Advent! Hij komt! Uw redder, Hij komt!

Inhoud

Maria bezoekt Elisabeth 185
Ds. J. Riemersma, Sliedrecht

Waarden en normen in een postmoderne samenleving (III, slot) 186
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Wie was Herodes, de man van de kindermoord in Bethlehem? 188
Ds. I.J. Wisse, Rijnsburg

Staatsmanschap! 190
Dr. H. Klink, Hoornaar

Waar de orde te vinden is... 192
E.B. Klink, Gorinchem

Een woord van dr. H.F. Kohlbrugge

Wat een dagen moeten die dagen van de geboorte, de kruisdood, de verrijzenis en de hemelvaart in de hemel geweest zijn voor de gelovigen van het Oude Verbond, toen God ook daar alles weer in Christus recht zette, tot Hemzelf. Welk een eeuwig gejuich moet er toen begonnen zijn over zulk een welbehagen!

Waarden en normen in een postmoderne samenleving (III, slot)

Wij hebben er in onze tijd nauwelijks erg meer in hoe zeer onze cultuur doorademd is geweest van de antieke cultuur én de Bijbel. De klassieken waren in onze gouden eeuw hét voorbeeld voor dichters en schrijvers. Ik herinner u eraan dat Joost van den Vondel niet alleen vele Bijbelse en historische drama's heeft geschreven, maar ook vertaler was van Vergilius, Horatius en Ovidius, dat P.C. Hooft zijn *Historiën* schreef in de geest van Tacitus' *Historiae* en *Annales*, dat Hugo Grotius in zijn werk over het volkerenrecht beïnvloed is door Livius, dat Leiden en Franeker brandpunten waren van klassieke studiën. Geen predikant kwam de pastorie in die niet met goed gevolg de Latijnse school had doorlopen en de academische examens had afgelegd, nadat hij de colleges had gevolgd die alle in het Latijn werden gegeven. Daardoor is een schat aan kennis en vorming als een kostbaar erfgoed via de pastorieën de gemeenten en de samenleving ingedragen. Klassieke kennis en vorming, ingebed in de onvergankelijke waarden met hun normen van het christelijk geloof.

"Umwertung aller Werte" wil zeggen: revolutie! Wég met deze waarden en normen. Zo gingen golven van revolutie door West-Europa: de Verlichting, een revolutie in het denken, de Franse revolutie, het Marxisme, het existentialisme en wij beleefden de revolutie van de jaren

zestig, met op de achtergrond Marx en Engels, Marcuse, Sartre, en De Beauvoir.

Als een ziener schreef Nietzsche rond 1885 in zijn *Wille zur Macht* (uitgegeven in 1901, een jaar na zijn dood): "Het Nihilisme staat voor de deur! Waar komt ons deze unheimlichste (akeligste, griezeligste, LJG) van alle gasten vandaan?" Hij verwelkomde deze gast dus niet, hij vond hem afschuwelijk. Maar deze gast liet zich niet verdrijven. In dezelfde samenhang kondigde hij aan: "Wat ik vertel is de geschiedenis van de volgende twee eeuwen." Als dit waar is, zijn wij dus nog maar halverwege de werkperiode van deze unheimlichste gast!

Nietzsche is de man die uitriep dat de christelijke God dood is. Hij propageerde dat niet, het was een conclusie die hij trok uit de ingezonkenheid van de Kerken, de matheid en lafheid van de christenen, het verval van de cultuur van zijn dagen. Dat betekent: het bovenzinnelijke is weg, verhevenheid, idealen, normen, regels, principes, levensdoel zijn weg. De waarden die boven het zijnde zijn opgericht, die het zijnde samenhang en orde-ning gaven, zijn verdwenen. "Alle maatstaven gaan verloren. Alle licht en warmte verdwijnt. Waar de mens de horizon van het mysterie weggewist heeft, is alles in een winternacht gevallen. De laatste sporen van de bloeitijd van de westerse cultuur worden door de nuchtere wetenschappen en techniek opgeruimd." (F. de Graaff, *Als goden sterven*, 21)

Martin Heidegger vergelijkt de situatie die daardoor is ontstaan bij een ster die is gedooft. Wij vangen het licht nog wel op. Dat komt omdat het licht vele jaren onderweg is, maar de ster is gedooft. Dit laatste licht is da-delijk ook weg. En ondertussen leeft men voor "meer" en voor genot. In deze ondergaande cultuur is de doorsnee mens door en door hedonistisch, hoewel ook angstig dat het "meer" minder zou kunnen worden, bevreesd voor zijn veiligheid, en door en door leeg.

Wat filosofen in hun moeilijk toegankelijke studies neerlegden, werd "vertaald" door schrijvers voor een groot publiek, aangevuld door wat de media van radio, tv, film, allerlei weekbladen en Internet over ons volk hebben uitgestort en nog altijd uitstorten. Ik noem enkele namen van gangmakers en hun opvolgers. Wat denkt u van het

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementprijs: € 19,50 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

afbrekende geschrijf van lieden als Gerard van het Reve, Anna Blaman, Jan Wolkers, Jan Cremer, Maarten 't Hart, Ronald Giphart. Het zijn nog maar enkele namen. "Umwertung aller Werte" is bij hen te vinden, tot schaamteloosheid en sadisme bij sommigen van hen en bij vele ongenoemden toe. In vele honderdduizenden gingen hun boeken over de toonbank. Meerderen van hen kregen eervolle prijzen en subsidies - van ons belastinggeld! In het nieuws van juli dit jaar ving ik op dat toen zekere Mickey Spillane overleden was, 88 jaar oud. Ik geneerde me er niet voor nooit van de man gehoord te hebben. Er werd gezegd dat de oplage van zijn boeken met veel sex erin, 200 miljoen bedraagt. Wat zal dat bij een aantal lezers hebben uitgewerkt! Nog veel meer namen zouden te noemen zijn, van hen die de omverwerping van eeuwenlang geldende waarden met hun normen stimuleerden, in de praktijk brachten en daar nog mee bezig zijn, overigens niet ten nadele van de eigen financiële situatie. Geen God? Dan geen waarden, geen normen. Dan is alles geoorloofd waar je 'een goed gevoel' bij hebt. Dan zijn er nauwelijks grenzen meer. Wèg met de ketenen van maatschappelijke conventies en zelfbeheersing! Wèg met deugdzaamheid.

Het zijn ontwikkelingen die al jarenlang onderweg zijn en hun eindpunt nog niet hebben bereikt. Vijftig jaar geleden moest dr. G. Brillenburg Wurth al constateren: "In onze tijd is het deugd-begrip sterk in diskrediet geraakt. Het speelt in de contemporaine ethiek bijna geen rol meer". (*Chr. Encyclopedie* II, 393). Enkele jaren later schreef hij een mooi boekje onder de titel *Eerherstel van de deugd*.

Waar toe het leidt wanneer ethiek en moraal de deugd verachten, kwam mij kort geleden nog weer heel nadrukkelijk onder de aandacht toen ik kennis nam van het vorige jaar verschenen boek van de Engelse arts en schrijver Theodore Dalrymple (deze naam is een pseudoniem) *Beschaving – of wat ervan over is*. Hij schetst daarin vele uiterst negatieve ontwikkelingen in de Engelse samenleving. Eén kwaad waarop hij in zijn dagelijks werk steeds weer stuit is de totale afbraak van de gezinsstructuur en daarmee de teloorgang van waarden en normen op het terrein van de seksualiteit. Hij stelt dat intellectuelen de mens wilden bevrijden van de ketenen van maatschappelijke conventies en zelfbeheersing, terwijl de overheid eigener beweging wetten opstelde ter bevordering van onbeteugeld gedrag en een welzijnsstelsel schiep dat de mensen beschermde tegen enkele van de economische gevolgen van dit gedrag. Barrières tegen het kwaad zijn neergehaald, schrijft hij op blz. 22. Er is helaas geen reden aan te nemen dat het in Nederland veel beter is gesteld. Ook hier hetzelfde verval, versterkt door een jaren-

lang overheidsbeleid dat door en door soft te noemen is. Hoe wreekt zich het democratische stelsel, wanneer de meerderheid op het spoor van nihilisme is gekomen!

Wanneer wij met deze niet-blijde wetenschap onze samenleving bezien, vinden wij de normloosheid terug in het verzet tegen laatste vormen van gezag op school en op het werk, in de vieze straten van onze steden, in de graffiti, in de brutaliteit van jongeren tegen hun leraren en ouderen, in het gebrek aan fatsoen, in de lomphed, in het kwetsen van mensen, in de jij-en-jou-cultuur, in de bureaucratie, in de corruptie, in de kerkverlating, in het geloei in de stadions, dingen die deels ook niet afwezig zijn in de refo-cultuur. Bij dit laatste denk ik in het bijzonder aan het wangedrag van zeer vele refo-scholieren, op weg naar school, op school tegenover hun leraren en medescholieren en weer op weg naar huis.

Zo kan ons niet verbazen,

- dat hetgeen nog rest aan gezin en gezinsleven onder steeds groter druk komt te staan, mede door het beleid van de overheid;
- dat het geven van degelijk onderwijs met het jaar moeilijker wordt;
- dat er een geslacht opgroeit dat cultuurbarbaar is, ongelovig, verwend, hard, maar
- dat ook bij elke tegenslag van slag is en psychotherapeutische hulp niet missen kan;
- dat vele jongeren leven volgens het recept dat één van hen kort geleden aldus verwoordde voor de rechter in Arnhem: "De hele week werken en in het weekend wat drinken en een geintje uithalen";
- dat het in de sectoren van medische zorg en verpleging al te vaak harteloos toegaat;
- dat respect voor de medemens en eerbied voor het heilige en de Heilige schaars geworden zijn;
- dat we geen dagblad kunnen opslaan of wij lezen van vandalisme, aanranding, verkrachting, doodslag, moord, straatraces met dodelijke afloop;
- dat extreme moslims de verdorven uitingen van onze cultuur verafschuwen. Niet alleen in Nederland, maar overal waar de voorheen door de christelijke Kerk gestempelde cultuur van haar wortels is afgesneden.

In het geestelijke vacuüm zijn angstwekkende machten bezig binnen te dringen, occulte krachten, demonische machten, die een mate van gebondenheid brengen waarbij de eerdere, gewaande onvrijheid in het niet valt.

Maar na deze beschrijving zit u waarschijnlijk al een poos met de vraag: is er nog een uitweg? Kan er nogmaals een "Umwertung" plaats vinden, namelijk terug naar oude waarden en normen? Is er nog een uitweg uit

het verval? Is er nog hoop voor onze cultuur? Of is de *Untergang des Abendlandes* onherroepelijk?

U zult begrijpen dat ik daarover niet optimistisch ben. Wat geweest is, is voorbij. Niet alleen is het laatste van onze oud-Nederlandse cultuur bezig af te sterven, wij leven in een multiculturele situatie, die meer en meer spanningen oproept. Wij beleven voluit de botsing van culturen. Cultuur en cultus hangen samen, niet alleen etymologisch, ook inhoudelijk. Veel culturen en veel religies zijn de laatste halve eeuw ons land binnen gekomen. Aanvankelijk hebben de politici dat toegejuicht. Wee degenen die daar beducht voor waren en daaraan uiting gaven. Totdat Paul Scheffer in 2000 de moed had in het *NRC-Handelsblad* te schrijven over "Het multiculturele drama". Nadat hij dit deed, is zijn visie alleen maar bevestigd door allerlei gebeurtenissen.

Ondertussen rijdt de trein verder. Voorin het nihilisme. De Christenheid in Nederland is zo zwak, zo verdeeld, zo weinig geestelijk dat zij op geen enkele manier aan de noodrem kan trekken. Veel ambtsdragers en gemeentelieden zijn blind voor hetgeen zich afspeelt en anderen zijn zelf geheel en al door de tijdgeest van normloosheid en tuchteloosheid aangetast. Zo grijpen kerkverlating en secularisatie om zich heen. Vaste structuren zijn weggevallen. Wij leven in een apocalyptische tijd.

Wat allereerst nodig is, is dat we dit gaan ontdekken, opdat wij de nood van onze tijd in gebed bij God brengen.

Vervolgens: zouden wij niet mogen vertrouwen dat er ook in onze dagen de 7000 zijn die voor de Baäl

van deze tijd de knie niet hebben gebogen en niet zullen buigen? De vrijheidsstrijd tegen Spanje is destijds gestreden door een minderheid van ons volk. In de eeuwen die volgden was het opnieuw een minderheid die leefde bij het licht van de fakkel van het geloof en deze fakkel doorgaf. Rond 1800 was de geestelijke ingezonkenheid groot, de nationale zelfstandigheid was verloren, de kerk dor. Het Réveil kwam. Naar de mens gesproken zou het er niet gekomen zijn wanneer niet Willem Bilderdijk, een wonderlijke man, tegen de revolutie en haar gevolgen het zaad van het Evangelie had uitgestrooid in zijn gedichten, zijn geschriften en zijn particuliere colleges.

Dit zo herhalen of een Reveil *organiseren* dát kunnen wij niet. We mogen er wel dringend om bidden. We moeten onze tijd doorzien. Wakker zijn. Alle gezapigheid en strijd om beuzelingen uitbannen. Laten zij die wakker zijn de Bijbelse waarden en normen in ere houden en vóórleven, opdat slapenden in de christelijke gemeente wakker worden. Daarbij kan het bestuderen van de leer van deugden en plichten uiterst verhelderend zijn.

Ik begon met een terugblik naar de jaren van onze jeugd. Die tijd is voorbij. Het Nederland van toen is geweest. Wij moeten staan in deze tijd, waarin de sloop van de eeuwenoude cultuur nog niet ten einde is. Het tijd lijkt voorlopig niet te keren. Laten wij echter blijven zien op Hem die ook nu de goede Herder is, die aanspoort het verlorene te zoeken, het gewonde te verbinden. Laten wij gelovig en standvastig uitzien naar Hem die is en komt en die beloofd heeft met de zijnen te zijn alle dagen. Hij is Heer in deze postmoderne tijd niet minder dan Hij het in andere tijden was.

Ds. I.J. Wisse, Rijnsburg

Wie was Herodes, de man van de kindermoord in Bethlehem?

Bij het lezen of horen van de naam *Herodes*, denken we meestal dadelijk aan wat we de kindermoord in Bethlehem noemen waarvan Mattheüs 2 ons bericht. Het was immers Herodes, die daartoe bevel gaf. Hij was de koning van Judea, die, nadat hij vernomen had, dat er in zijn land een koningskind was geboren, zich grote zorgen maakte over zijn positie. Hij voelde als het ware zijn troon wankelen. Daarom stelde hij alles in het werk om dat kind, geboren in Bethlehem, te doden. "Hij zond bevel om in Bethlehem en het gehele gebied daarvan al de jongens van twee jaar oud en daar beneden om te

brengen, in overeenstemming met de tijd, die hij bij de wijzen (uit het oosten) had uitgevorst" (Matth. 2:16). Een poging, die evenwel mislukte: het kind Jezus ontglipte hem.

Een ons heel bekende geschiedenis dus waarin ons Herodes wordt getekend als een door en door wreed persoon. Dat bleek duidelijk uit zijn optreden.

Maar hieraan was reeds heel veel voorafgegaan waaruit Herodes' wreedheid eveneens aan de dag gekomen was. De Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus (37-

100) zegt van hem: "Wat nu zijn huisgenoten betreft: als iemand hem in zijn woorden niet met slaafse onderworpenheid eerde of de indruk wekte, dat hij ook maar iets tegen zijn heerschappij op touw zette, was hij niet bij machte zich te beheersen, en hij ging zóver, dat hij, zonder onderscheid, zijn familieleden en vrienden als staatsvijanden liet straffen, terwijl hij tot dergelijke misdrijven kwam uit zucht om als enige alle eer te ontvangen" (*Joodse oudheden XVI, 156*). Herodes was dus tegelijk zeer achterdochtig.

Hij was tienmaal getrouwd. Zijn eerste vrouw had hij verstoten. Daarna huwde hij Mariamme. Uit die verbintenis kwamen allerlei verwickelingen voort. Het gevolg was, dat hij in betrekkelijk weinig jaren, naast personen buiten de familie, twee zwagers, zijn schoonvader en zijn schoonmoeder uit de weg liet ruimen. Ja, ook zijn vrouw Mariamme, die hij eerst hartstochtelijk had liefgehad, liet hij, nadat er reeds door intriges verwijdering tussen hen beiden was ontstaan, terechtstellen. Hetzelfde lot trof twee zonen, die hij bij haar had. Vlak vóór zijn dood liet hij ook nog zijn oudste zoon en toekomstige troonopvolger in een gevangenis ter dood brengen. Van toen af had hij geen rust meer. Hij zag overal gevaar voor zijn leven. Niemand vertrouwde hij meer.

Het zal ons niet verwonderen, dat Herodes vanwege zijn achterdocht en wreedheid bij zijn onderdanen weinig of helemaal niet geliefd was. Zij haatten en verafschuwden hém meer dan de Romeinse overheerser bij wiens gratie hij aan de macht was in Judea. Daar kwam nog bij, dat hij van Edomitische afkomst was, dus niet van Joodsen bloede, wat bij de Joden ook slecht viel.

Hij was ongeveer 70 jaar oud, toen hij ernstig ziek werd. Vreselijke pijnen moest hij doorstaan. Toen hij zijn einde voelde naderen, liet hij de voornaamste Joden bij zich roepen. Hij verbleef op dat ogenblik in zijn winterpaleis in Jericho en gaf bevel hen in de renbaan op te sluiten. De eerder genoemde Flavius Josephus schrijft hierover het volgende: "Hij zei toen tegen zijn zuster Salome en haar man Alexas: Ik weet, dat de Joden feest zullen vieren, wanneer ik dood ben, maar als jullie zullen doen wat ik gebied, dan zullen ze kunnen jammeren en kan ik een schitterende begrafenis hebben. Wat ik dus van jullie wil, is, dat jullie, zodra ik de laatste adem uitgeblazen heb, dadelijk allen, die in de renbaan zijn opgesloten, door mijn soldaten laten omsingelen en doden, zodat er in alle huizen van Judea ongewild over mij tranen zullen worden gelaten" (*Joodse oorlog I, 660*). Met die wrede, onmenselijke trek in het karakter van Herodes komt de kindermoord in Bethlehem dus wel sterk overeen.

Een zuster en zwager zorgden er evenwel voor, dat dit wrede plan met betrekking tot zijn sterven niet door-

ging en dat de gevangengenomen Joden werden vrijgelaten. Dat had tot gevolg, dat er bij heel het Joodse volk vreugde was, toen Herodes was gestorven. Zijn uitvaart was inderdaad indrukwekkend. Rondom de baar waarop het lijk lag gehuld in een purperen gewaad, liepen zijn uit verschillende huwelijken geboren zonen en zijn familieleden. Daarachter volgde zijn lijfwacht en zijn gehele leger, terwijl de stoet gesloten werd door vijfhonderd van zijn dienaren. Zoals Herodes zelf gewild had, werd hij begraven in Herodeion, een vesting, die hij had laten bouwen even ten zuiden van Jeruzalem.

Flavius Josephus, die ons veel negatieve dingen over deze koning van Judea heeft bericht, wijst echter ook op wat goede eigenschappen van hem. Hij was een behendige diplomaat, een geboren staatsman. In 40 vóór Chr. werd hij in Rome tot koning van Judea benoemd. Maar ook al was hij dan theoretisch koning van dat land, toch moest hij nog drie jaar zich tot het uiterste inspannen om het ook in werkelijkheid te worden. Eerst veroverde hij Idumea, vervolgens Samaria en Galilea. En in het jaar 37 vóór Chr. wist hij na een beleg van drie maanden Jeruzalem in te nemen. Als koning boekte hij ook verder op politiek terrein veel successen. Hij kreeg in de loop van de tijd vriendschap met keizer Augustus en dat bezorgde hem aanzienlijke uitbreiding van zijn gebied. Zijn gezag strekte zich ten slotte uit tot ver in het noorden van Palestina en in het zuiden tot de grenzen van Egypte. Hij was voor de Romeinen zonder meer een bewaand en betrouwbaar bestuurder.

Om vrede en rust in zijn gebied te bewaren bouwde hij vestingen en beschikte hij over veel huurtroepen. Uit op eigen glorie en grootheid liet hij steden herbouwen: de oude havenplaats "Stratonstoren" werd een fraaie romeinse stad en kreeg de naam Caesarea, ter ere van zijn beschermheer Caesar Augustus, de keizer. Als bewonderaar van de Griekse cultuur liet hij prachtige bouwwerken verrijzen. Ook zorgde hij voor de verfraaiing van Samaria. Hij noemde deze stad Sebaste; *Sebastos* is de Griekse vertaling van Augustus, dus *Augustusstad*. Verder bouwde hij tempels ter ere van de keizer. In Jeruzalem kwam een theater en iets buiten de stad een amfitheater voor volksspelen. Hiermee probeerde hij de in zijn gebied wonende Grieken gunstig te stemmen. Ook bouwde hij in Jeruzalem een paleis met een park en waterwerken en de burcht Antonia.

Het zal duidelijk zijn, dat hij met veel van deze dingen ergernis opriep bij de Joden, die, afgezien van zijn achterdocht en wreedheid en een zware belastingdruk, al de grootste moeite hadden met zijn laten bouwen van afgodstempels in binnen- en buitenlandse steden. Daar-

om wilde hij ook met hún gevoelens rekening houden en probeerde hij hun gunst te winnen door hun tempel in pracht en praal te herbouwen. De eerste tempel (die van Salomo) was immers in 586 vóór Chr. door de Babyloniërs verwoest. Wel was daarvoor een nieuwe in de plaats gekomen. Maar deze had het in schoonheid en grootte niet kunnen halen bij de vorige. In Ezra 3:12 lezen we: "Maar velen van de priesters, van de levieten en van de familiehoofden, de ouden, die het eerste huis (de tempel) nog hadden gezien, weenden luid, toen de grondlegging van dit huis voor hun ogen plaats had". En dit gevoel bleéf: voor wie de tempel in zijn vroegere heerlijkheid had gezien, was de nieuwe, daarbij vergeleken, als niets (Haggai 2:4). Welnu, op de ook daarna nog lang voortlevende onvrede over het feit, dat de tweede tempel van Jeruzalem in omvang, schoonheid en glorie ver beneden de eerste was gebleven, werd door koning Herodes ingespeeld. Hij wilde hierin verandering brengen.

In het jaar 20 vóór Chr. begon hij deze tempel te herbouwen naar Grieks model, met poorten en zuilenga-

lerijen. Dit grootse restauratieproject heeft erg lang geduurd en was vele jaren na zijn dood nog niet voltooid. In Jezus' dagen was er zes-en-veertig jaar aan gebouwd (Joh. 2:20). Jezus heeft de bouw ervan zien vorderen en meermalen zal Hij hebben rondgelopen in de voorhoven en zuilengangen van deze fraaie tempel, die ook Zijn discipelen bewondering afdwong (Mark. 13:1). Flavius Josephus, die zelf als priester in deze Jeruzalemse tempel nog dienst had gedaan, heeft ons een uitvoerige beschrijving van het tempelcomplex nagelaten (*Joodse oudheden* XV, 380-425).

In het bovenstaande heb ik iets naders verteld over Herodes van wie de Heilige Schrift ons enkel wat meedeelt in verband met zijn poging om het kind Jezus om te brengen. Uit andere bronnen weten we dus méér van hem. Uit het feit, dat hij op het gebied van politiek en cultuur veel presteerde, valt te verklaren, dat hij Herodes *de Grote* werd genoemd, maar groot van karakter was hij bepaald niet. Hij was wegens zijn ongedurig temperament alleen maar grillig en onberekenbaar.

Dr. H. Klink, Hoornaar

Staatsmanschap!

De verkiezingen zijn voorbij, de periode van de kabinetsformatie is begonnen. Alom wordt voorspeld dat het lang zal duren voordat er een nieuw kabinet kan aantreden. Dit vanwege het feit dat er noch op rechts noch op links, zoals dat heet, een meerderheid te halen valt. Het meest waarschijnlijk is wel dat er op de lange duur een kabinet zal komen van CDA, PvdA en een andere partij: de SP of de Christen Unie. Het eerste is wellicht onmogelijk. Men hoeft de verkiezingsprogramma's van beide partijen maar globaal te bekijken om tot die veronderstelling te komen.

Voor de genoemde variant zal de Christen Unie wel te vinden zijn. Of de PvdA ervoor zal voelen, is niet duidelijk. In ieder geval zal ze niet van harte meegaan in deze richting. En dat vooral uit partijpolitieke overwegingen: samenwerking met het CDA en de CU zou die partij bij een volgende verkiezing waarschijnlijk opbreken. Men zal namelijk wat het te voeren beleid betreft water bij de wijn moeten doen. En dat speelt de SP in de kaart. Daar komt nog bij dat er binnen de PvdA-gelederen een groot ressentiment lijkt te zijn tegen het CDA en in het bijzonder (wat de heer Bos betreft) tegen de minister-president.

Bij dit alles speelt één allesbeheersende vraag: is men bereid om over de eigen schaduw heen te springen? Ik bedoel ermee: is men bereid om het landsbelang te stellen boven het partijbelang, c.q. het berekenen van winst

en verlies voor de eigen partij? Is men bereid de gegeven situatie te accepteren en loyaal mee te werken aan de vorming van een nieuw kabinet voor *Nederland*? Dat men eigen standpunten inbrengt in een periode van formatie is logisch. Dat men probeert tot een werkbaar regeringsprogramma te komen en dat men daarin de eigen visie moet herkennen is vanzelfsprekend. Maar daarbij moet in een periode van formatie het belang van het land vooropstaan. Voor rancuneus gedrag mag geen plaats zijn. Voor het forum van het hele Nederlandse volk was daar vorige week echter wél sprake van, toen de heer Bos vlak na het afgedwongen debat over de asielzoekerskwestie (op de eerste dag dat de nieuwe kamer bijeen kwam!) het demissionaire kabinet schaakmat zette (met hulp nota bene van de Christen Unie) en demonstratief zijn collega van Groen Links naar zich toetrok om haar te kussen en zo de triomf van links te vieren...

De betekenis van de monarchie

Bij dit alles is het goed dat wij in Nederland een monarchie hebben, waarin de vorst(in) staatshoofd is. Zij kan de verschillende partijen (ofwel de fractievoorzitters) aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Daarin wordt zij ondersteund door de voorzitters van de beide kamers en door de vice-voorzitter van de Raad van State, het hoog-

ste adviescollege van ons land, waarvan zij zelf voorzitter is. Het staatshoofd is een 'objectieve instantie', die de politici ook via de informateur, die in zijn naam een regering probeert te smeden, voor kan houden dat regering en parlement er zijn om het *land* te dienen.

Dát het zaak is om ze daarop aan te spreken is wel duidelijk, want voor welke problemen staat het land niet, nationaal en internationaal!? Voor wat betreft het binnenland dienen zich tal van problemen aan: de vergrijzing, de toch nog steeds bestaande dreiging van terrorisme, het vreemdelingenbeleid. Men hoeft voor wat het buitenland betreft maar te denken aan de verantwoordelijkheden die men aangegaan is in Afghanistan en die men heeft in EU-verband, waarin ernstige vraagstukken spelen als de eventuele toelating van Turkije tot de EU, de steeds moeilijker wordende verhouding met Rusland, ook met betrekking tot energielevering, het internationale terrorisme en de gevaarlijke situatie in het Midden-Oosten enz.

Als een zwerm bijen...

Het is te begrijpen dat er bij de PvdA aarzelingen zijn om met het CDA en de CU in zee te gaan en dat men nog beduusd is over wat er de afgelopen maanden gebeurd is. Stond de PvdA in de peilingen een half jaar geleden nog op 60 zetels, bij de verkiezingen werden het er 33. De SP schoot, zoals de lijst Pim Fortuyn ruim vier jaar geleden, naar 25 zetels. Het kan niet anders of de partij is er flink door aangeslagen. Wie kan er nog peil trekken op de kiezer? Wat moet bij zo'n onberekenbaar electoraat de koers van een partij zijn?

Het feit dat het kiezersvolk zo onberekenbaar is geworden, is overigens een teken aan de wand. Het kiezersvolk lijkt op een zwerm bijen, die van de ene bloem naar de andere vliegt, om maar te halen wat er te halen valt. Het is als met de rattenvanger van Hameln: was het ruim vijf jaar geleden Fortuyn, die de mensen massaal achter zich kreeg, vier jaar geleden was het Bos en nu is dat Marijnissen. Het lijkt erop dat men om succes te hebben op het juiste tijdstip een hype moet veroorzaken rondom de persoon van een politicus. Dát loont!

Dit is een buitengewoon zorgelijke ontwikkeling. Het is er een symptoom van dat we niet meer te maken hebben met een *volk*, dat gekenmerkt wordt door samenhang en verworteling in de eigen historie, maar met een *massa*, die meer en meer bespeeld wil worden. Een besef dat het in de politiek gaat om de handhaving van het recht en het behoud van de rechtsstaat is nauwelijks meer aanwezig, het gaat alleen nog maar om beleid en om ideeën, vooral om leuke ideeën en personen, die de mensen aanspreken. Meer en meer wordt politiek bedrijven een spel voor de t.v., waaraan plezier te beleven valt. Campagnetijd is dan als wedstrijd en tijdens de wedstrijd mag men keer op

keer laten weten, wie er het leukst uitziet, het gevatst is of het meest bespreekt enz. Degenen die het volk het best bespelen kan, krijgt de meeste mensen achter zich. Want het volk kent geen binding meer aan traditie of historie, en zeker geen binding meer aan de kerk of aan Gods geboden. Wie Plato's *Politeia* kent, zal in de afgelopen weken ongetwijfeld af en toe gedacht hebben aan de passages waarin hij beschrijft waartoe een democratie kan afglijden.

Staatsmanschap

In één van de reacties op de verkiezingen viel te lezen: "premier Balkenende moet zich nu een *staatsman* betonen." De desbetreffende schrijver heeft gelijk. Het ligt op zijn weg om zich als zodanig nog verder te profileren. Dat geldt, zoals gezegd, ook van anderen, die op hun verantwoordelijkheid mogen worden aangesproken. De vraag is echter of andere partijen hem die ruimte zullen gunnen. Het heeft er veel van weg dat met name de PvdA een koers ingeslagen is van obstructie en tegenwerking - de genoemde voorstellen tot wijziging van het asielbeleid aan een demissionaire regering geven dat volop aan. En dát mag een partij die zichzelf respecteert niet doen. Het is dan ook niet voor niets dat een prominent lid van deze partij een dezer dagen stelde dat een partij bereid moet zijn om te regeren, en zo inhoudelijk een bijdrage moet willen leveren aan het bestuur van het land. Pas dan, zo stelde hij, verdient men 'credits'. Ook hier dus een roep om besef van verantwoordelijk voor het land, zoals een staatsman die eigen is.

Een staatsman! Luther gaf ooit aan dat niets hem na de prediking van het Evangelie zo heeft bezig gehouden als de problemen van de Staat. Van dezelfde Luther is de opmerking "een goede vorst is hetzelfde als een wildbraad in de hemel." Hij bedoelde ermee: een land wordt buitengewoon gezegend als God mensen geeft, die met beleid en wijsheid weten te regeren en die de gave hebben om met gezag op te treden. Luther typeerde zulke vorsten of magistraten als *Wundermänner*. Hij dacht daarbij aan Frederik de Wijze, de keurvorst, die hij van dichtbij had leren kennen en die zijn naam in het regeren van het vorstendom Saksen in de roerige periode van de lentedagen van de Reformatie eer aandeed. Als hij hem had gekend zou hij ongetwijfeld ook gedacht hebben aan Willem van Oranje, zijn broer Jan van Nassau en de stadhouder-koning Willem III. Duidelijk is dat een heel belangrijke drijfveer van hun doen en laten de liefde was tot hun eigen land en bevolking (naast liefde tot de vaderlijke religie). Dat dreef Willem van Oranje toen deze al in 1565 (hij was toen 32 jaar) koning Filips II opriep in zijn ijver voor de rooms-katholieke godsdienst het landsbelang niet uit het oog te verliezen.

En wie moet bij zulke *Wundermänner* niet denken aan Winston Churchill en Konrad Adenauer? Beiden wisten stormen te trotseren. En ondanks de kritiek en tegenwerking die bijv. Adenauer, vooral van socialistische zijde op vaak heel onheuse manier ten deel viel, raakte hij bij het volk een gevoelige snaar en werd hij uiteindelijk door vriend en vijand geprezen.

Is het toeval dat al de genoemde mensen een christelijke achtergrond hadden? Ik denk van niet. Door het christelijk geloof worden we bewaard mee te doen met de waan van de dag. Juist het christelijk geloof bewerkt dat men zijn taak opvat als een roeping. En vooral: juist het christelijk geloof opent de ogen voor het *grote* en desondanks *relatieve* belang van de Staat. Het *grote* belang: de Staat

is gegeven tot bescherming van de onderdanen, onder andere om het welzijn van de burger te bevorderen. Het *relatieve* belang: de Staat is niet alles. Boven het belang van de Staat gaat het belang van de stad van God, het eeuwige Jeruzalem.

Juist diegenen die van *die* laatste stad weten, beseffen dat hun lot niet alleen afhangt van het succes dat men op korte termijn weet te behalen en van de gunst van de kiezers. Zij kunnen daardoor wellicht ook gemakkelijker kritiek verdragen en tegenslagen incasseren en koers houden. God geve ons *zulke* christelijke politici.

Tot hun troost zij gezegd dat juist zij uiteindelijk in veel gevallen respect afdwingen! En bij alle zorgen die men hebben kan over de uitkomst van de verkiezingen: ook dát hebben de verkiezingen aan het licht gebracht!

E.B. Klink, Gorinchem

Waar de orde te vinden is...

Gisteravond zat ik thuis, in mijn luie stoel die ik ooit van mijn grootvader heb gekregen. Ik dacht nog eens na over de regels die ik enige nummer geleden heb mogen schrijven over orde. Ik schreef toen over een vader die aan de drugs was en die op straat zijn kind aanriep en over de schok die dit bij me teweeg bracht. Moest dit kind in zo'n omgeving als die de vader bood, worden opgevoed?!

Dat dit onderwerp van grote actuele betekenis is, is de afgelopen tijd weer gebleken, dit keer ook in Duitsland. Daar wordt een ouderpaar verdacht van moord op hun eigen kinderen. Volgens de berichten spelen drugs en alcohol in dit drama een grote rol. In Nederland is er ondertussen een onderzoek aan de gang naar de motieven van de vader van het inmiddels bekend geworden Maasmeisje. Dat deze voorbeelden extremen zijn, is duidelijk. Maar ooit zijn ze ook hier in het klein begonnen.

Rondom het Maasmeisje kwam de discussie op gang of de jeugdzorg wel voldoende had gefunctioneerd ten opzichte van dit gezinnetje. De overheid wordt vaak verantwoordelijk gehouden voor het voorkomen van dit soort gruweldaden. Zij moet de symptomen al vroeg onderkennen en het probleem bestrijden. Dat dit een afdoende oplossing biedt, is bijna onmogelijk. Orde handhaven in een poel van ordeeloosheid is niet mogelijk, tenzij je begint bij de kern, bij de bron – de oorsprong ervan.

Waar komt de orde dan vandaan, of waar is deze te halen? Wie bepaalt welke normen en waarden gelden in een samenleving. Is dat de overheid, die door wetgeving ons gedrag normeert? Red je het in een samenleving met alleen geschreven recht? Of is er ook een ongeschreven recht en is dit recht ver-

eiste voor een gezonde samenleving? Als dat zo is, dient de vraag zich aan waar we die moraal dan moeten zoeken? Kan ongeschreven recht vormgegeven worden door rede en wetenschap, is het democratisch te bepalen of is daar meer voor nodig? Er zijn er niet weinig die zich met deze vragen bezig houden.

De Paus, Joseph Ratzinger, heeft in het verleden al een antwoord pogen te geven op deze vragen. Hij stelt dat normen van de staat en de samenleving van *buitenaf* ontvangen moeten worden, namelijk vanuit het geloof. "Het verstand wordt pas ontvankelijk voor moraliteit door geloof", luidt één van zijn stellingen. Hij stelt daarbij dat het christelijke geloof de basis is voor verstandige moraliteit. Deze woorden kunnen wel eens het antwoord bieden op de vraag waar de orde te vinden is, of sterker nog, waar deze zich aanbiedt.

Dat de secularisatie de bron is voor ordeeloosheid, ligt in het verlengde van wat hier boven staat. Waar worden de normen en waarden van nu en van de toekomst uit gevoed? Als ik aan deze vraag denk, bespeur ik bij mezelf enige onzekerheid en angst. We teren nu nog op de reserves die door vroegere generaties zijn aangelegd. Als ik daar aan denk, besef ik dat niet alleen ik, maar mijn hele generatie in een "luie stoel" zit, die we kregen van onze grootouders. Het grote gevaar van zo'n "luie stoel" is dat je in slaap valt of te lui wordt om iets te doen. Daar moet mijn generatie voor waken. We moeten wakker zijn en openlijk de orde uitdragen die ons geloof ons biedt. Door te discussiëren, te schrijven, of op welke manier dan ook. Maar als belangrijkste, door ons zelf aan de orde te houden. En dat is vaak het moeilijkst.